

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITI YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

PUDUNGWANA 2024

MATSHWAO: 80

NAKO: Dihora tse 2½

Pampiri ena e na le maqephe a 31.

DITAELO LE DIKELETSO HO MOHLAHLOBUWA

1. Bala ditaelo tsena ka tlhoko pele o qala ho araba dipotso.
2. O se ke wa latella ho bala pampiri yohle. Tadima pele papetla ya dikahare leqepheng la bone, mme o tshwaye dinomoro tsa dipotso tse botsitsweng dibukeng tseo o ithutileng tsona selemong sena. Ha o entse sena, bala dipotso tseo, mme e be o kgetha tseo o ratang ho di araba.
3. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A:	Dithothokiso	(30)
KAROLO YA B:	Pale/Sengolwa sa Boholoholo	(25)
KAROLO YA C:	Tshwantshiso/Terama	(25)
4. Araba dipotso TSE HLANO kaofela: TSE THARO (3) KAROLONG YA A, E LE NNGWE (1) KAROLONG YA B le E LE NNGWE (1) KAROLONG YA C ka mokgwa ona:

KAROLONG YA A: DITHOTHOKISO
Dithothokiso tseo o di rutilweng – Araba dipotso TSE PEDI.
Thothokiso eo o sa e rutwang – O TLAMEHA ho araba potso ena.

KAROLONG YA B: PALE/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO
Araba potso E LE NNGWE.

KAROLONG YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA
Araba potso E LE NNGWE.
5. KGETHO YA DIPOTSO KAROLONG YA B (PALE/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO) LE YA C (TERAMA)
 - Araba dipotso tsa pale/sengolwa sa bohloholo le terama tseo o ithutileng tsona FEELA.
 - Araba potso E LE NNGWE E TELELE YA MOQOQO le E LE NNGWE ya dipotso TSE KGUTSHWANE. Haeba o araba potso e telele KAROLONG YA B, o lokela ho araba dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA C. Haeba o araba dipotso tse kgutshwanyane KAROLONG YA B, o lokela ho araba potso e telele ya moqoqo KAROLONG YA C. Sebedisa lenanennetefatso le hlahisitsweng leqepheng la 5 ho etsa kgetho ya hao.
6. BOLELELE BA DIKARABO
 - Potso e telele ya dithothokiso e lokela ho arajwa ka mantswe a 250–300.
 - Dipotso tse telele tsa Pale le Terama di lokela ho arajwa ka mantswe a 400–450.
 - Bolelele ba dikarabo tsa dipotso tse kgutshwane bo tla laolwa ke kabo ya matshwao. Tsepama potsong, mme o se ke wa tswa lekoteng.
7. Latela ditaelo tse hlahang qalong ya KAROLO ka NNGWE ka tlhoko.
8. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ena ya dipotso.

9. Qala KAROLO E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA. ...
10. Sebedisa nako ya hao ka mokgwa o latelang:
- KAROLO YA A: Metsotso e 40
KAROLO YA B: Metsotso e 55
KAROLO YA C: Metsotso e 55
11. Ngola ka mongolo o makgethe, mme o balehang.

LEQEPHE LA DIKAHARE

Dintlha tse hlahisitsweng leqepheng lena di tla o thusa ho kgetha dipotso tseo o ratang ho di araba ntle le ho qobelleha hore o bale pampiri yohle.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

Dithothokiso tseo o di rutilweng: Araba dipotso TSE PEDI feela ho tsena.

NOMORO YA POTSO	MOFUTA WA POTSO	MATSHWAO	NOMORO YA LEQEPHE
1. 'Kgopolo e a Ilisa'	Potso e telele ya moqoqo	10	6
2. 'Baradi ba Efa'	Dipotso tse kgutshwane	10	7
3. 'Tonakgolo Tsiamé'	Dipotso tse kgutshwane	10	8
4. 'Kaofela ke mafome'	Dipotso tse kgutshwane	10	9
MMOHO LE			
Thothokiso eo o sa e rutwang: O TLAMEHILE HO araba potso ena.			
5. 'Rato leo'	Dipotso tse kgutshwane	10	10

KAROLO YA B: PALE/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

ELA TLHOKO: Araba potso E LE NNGWE e telele le E LE NNGWE ya TSE KGUTSHWANE. Ha o araba potso e telele KAROLONG YA B, o lokela ho araba e kgutshwane KAROLONG YA C. O lokela ho araba potso E LE NNGWE feela KAROLONG YA B le YA C.

PALE: Araba potso E LE NNGWE feela bukeng eo o e rutilweng.

6. <i>Botsang lebitla</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	11
7. <i>Botsang lebitla</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	11
8. <i>Diepollo</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	14
9. <i>Diepollo</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	14
10. <i>Mme</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	17
11. <i>Mme</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	17
12. <i>Tutudu ha e patwe</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	19
13. <i>Tutudu ha e patwe</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	19

KAPA

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO: Araba potso E LE NNGWE feela ho sengolwa sa bohoholo.

14. <i>Ke qati e a lomisanwa</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	21
15. <i>Ke qati e a lomisanwa</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	21

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA

Araba potso E LE NNGWE feela bukeng eo o e rutilweng.

16. <i>Seyalemoya</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	24
17. <i>Seyalemoya</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	24
18. <i>Haeso Mafotholeng</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	27
19. <i>Haeso Mafotholeng</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	27
20. <i>Lejwe la Kgopiso</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	30
21. <i>Lejwe la Kgopiso</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	30

ELA TLHOKO: Dikarolong tsa B le C, e NNGWE ya dipotso tse arajwang e tlameha ho ba ya MOQOQO, ha e NNGWE e lokela ho ba ya di dipotso TSE KGUTSHWANE. Ha o a lokela ho araba dipotso TSE PEDI tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane.

LENANENNETEFATSO

Sebedisa lenanennetefatso lena qetellong ho nnetefatsa hore na efela o arabile dipotso tse hlokehang.

KAROLO	DINOMORO TSA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA	TSHWAYA (✓)
A: DITHOTHOKISO (<i>tseo o di rutilweng</i>) (Potso e telele ya moqoqo KAPA dipotso tse kgutshwane)	1–4	2	
A: DITHOTHOKISO (<i>eo o sa e rutwang</i>) (Dipotso tse kgutshwane)	5	1	
B: PALE (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane) KAPA B: SENGOLWA SA BOHOLOHOLO (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	6–13 14–15	1	
C: TSHWANTSHISO/TERAMA (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	16–21	1	
PALO YOHLE YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA.		5	

ELA TLHOKO: DIKAROLONG TSA B le C, nnetefatsa hore o arabile potso E LE NNGWE YA MOQOQO le E NNGWE YA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE. Ha o a lokela ho araba dipotso TSE PEDI tsa moqoqo kapa TSE PEDI tsa dipotso tse kgutshwane.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

Karolong ena o botsitswe dithothokiso TSE HLANO (POTSO YA 1–5). Araba dipotso TSE THARO feela.

Kgetha mme o arabe dipotso TSE PEDI feela dithothokisong tseo o di rutilweng selemong sena (POTSO YA 1 ho isa ho POTSO YA 4). O TLAMEHA ho araba POTSO YA 5, e leng thothokiso eo o sa e rutwang.

POTSO YA 1: POTSO E TELELE YA MOQOQO

Bala qotso ena ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

KGOPOLO E A LLISA – TM Lethota

1	Ha ke hopola ba ka botho,
2	Ke hopola bophelo ba rona Basotho,
3	Ka tse bohloko masisapelo,
4	Tse tetebeetsang ya motho mehopolo,
5	Ruri ke ferekana mehopolo.
6	Ha ke hopola ba polasi bophelo,
7	Tlasa ngwan'a mawatle, Kleinbaas;
8	Moo motho a tsohang ka dialla.
9	A kgutla ka kgitla a kgukgutha,
10	Ho qekisa yona tjako le retjhene.
11	Ha ke hopola ba ho sebeletsa leleya,
12	Mopotso wa shome la mekotla ka ngwaha,
13	Ke hopola le ho dula seteroising.
14	Ke kgaketswa dirantjana ka kgwedi,
15	Ruri moya wa ka o a tetebela.
16	Ha ke hopola dikolo tsa teng,
17	Moo motho a yang lemo di ile,
18	Lebaka e le ho alosa mohlape.
19	A kotula masimo masabasaba,
20	Ruri kgapha di tlala merifi.

Tshebediso ya maelana thothokisong e molemo ho feta thothokiso e se nang ona. Dumellana kapa o hanane le mohopolo ona.

Karabo ya hao e be bolelele ba mantswe a 250–300.

[10]

POTSO YA 2: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

BARADI BA EFA – JM Nkutha

1	Ke bona ba tshwereng lona lefatshe,
2	Phelo bohle bo se bo laolwa ke bona,
3	Tse ntle le tse mpe di hlaha ka bona,
4	Kgotso le dintwa di hlaha ka bona.
5	Basadi ke tau di mesana ke o jwetse,
6	Banna ba a hlobaela ha ba ba hopola,
7	Ba hopola bobele le bona botle ba bona.
8	Ha letsatsi le ntse le tjhaba le dikela.
9	Baradi ba Efa bana ba habo rona,
10	Ba leleme le monate le hohelang,
11	Ba tseba le ho loha mantswe a bona;
12	O sale o le e mobe ya qabanyang.
13	Malapeng a rona ke bona ba renang,
14	Mebusong seeta ho ntso lla sa bona,
15	Tsohle di etswa ka ho hauhela bona,
16	Hoba e se e le bona bomma rona.

2.1	Bolela lebitso la mokgabisopuo o hlahang molathothokisong wa 5.	(1)
2.2	Fana ka lebitso la bokgabo bo sebedisitsweng molathothokisong wa 2.	(1)
2.3	Tshwaela ka tshebediso ya phetapheto ya moelelo e molathothokisong wa 3 le 4.	(3)
2.4	Hlalosa se bolelwang ke sethothokisi molathothokisong wa 14.	(1)
2.5	Sethothokisi se sebedisitse komelo sehloohong sa thothokiso ka sepheo sefe?	(2)
2.6	Hlalosa sehalo sa mongodi thothokisong ena.	(2)
		[10]

POTSO YA 3: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

TONAKGOLO TSIAME KENNETH MOPELI – JM Nkutha

1 Tsiamé, qhana katola ya hao o nke leeto,
2 Ka majwanamabedi boha botle ba naha ya hao;
3 Qwaqwa naha ya dithaba, dinoka le melapo,
4 E ntle le botsipasehole ba e babatsa;
5 Re bona le ka baeti ho eta selemo ho pota!

6 Kgabane kgaba ka botle
7 O swabise kgukguni tsa sera,
8 Dira tsa Tlokweng le Kweneng mareneng;
9 Ngwanamonna ha taba di se di le ka mosing,
10 Potlakela Tsheseng hona Tlokweng;
11 Teng o tla fihlela namane e telele Wesele,
12 Eo Motlokwa o a e tseba toka;
13 O tla etsa tsoho la monna, a ke se o swetse.

14 Morena ka, ha ntse le eya le kgata kgateane,
15 Ha ntse le nyolosa le ho theosa
16 Diphula le diphulana;
17 Hopolang hore motse ho ahwa wa morapedi,
18 Kgumamang le rapele, tshepang thapelo.

- 3.1 Fana ka lehlalosongwe la lebitsohokwa le hlahang molathothokisong wa 2. (1)
- 3.2 Qolla polelwana ho tswa temanathothokisong ya 2 e bolelang hore ho senyehile. (1)
- 3.3 Bolela lebitso la karaburetso e molathothokisong wa 3. (1)
- 3.4 Melathothokiso ya 17 le 18 e na le tshusumetso efe ho babadi? (2)
- 3.5 Bohlokwa ba tshebediso ya kgonyetso molathothokisong wa 7 ke bofe? (2)
- 3.6 Tshohla tshebediso ya lebitso molathothokisong wa 14. (3)
- [10]**

POTSO YA 4: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

KAOFELA KE MAFOME – KPD Maphalla

1	Ho sebetsa ka thata, ho fufulelwaka,
2	Ho tshwara ka meno ho aha disiu;
3	Ka nnete tsa lefatshe ke lefeela
4	Kaofela ke mafome
5	Di a fela.
6	Lerato la batjha ho pepeakaka,
7	Ho ikana ka lehodimo le dinaledi;
8	Ka nnete tsa lefatshe ke lefeela
9	Kaofela ke mafome
10	Di a fela.
11	Maqiti a ho bona dira di sa le hole,
12	Lebelo le ditshika ho haba dibaka;
13	Ka nnete tsa lefatshe ke lefeela
14	Kaofela ke mafome
15	Di a fela.
16	Bohlwahlwa ba ho tjhalaka, mafolofolo
17	Morolo oo wa botjha ho hlwahlraelaka;
18	Ka nnete tsa lefatshe ke lefeela
19	Kaofela ke mafome
20	Di a fela.

4.1	Sepheo sa mongodi ke sefe ka tshebediso ya molathothokiso wa 2?	(2)
4.2	Lentswe lee 'ditshika' le hlahang molathothokisong wa 12 le bolelang?	(1)
4.3	Bolela bokgabo bo hlahang molathothokisong wa 16.	(1)
4.4	Qolla lentswe le nang le moelelo o le mong le mafolofolo temanathothokisong ya 4.	(1)
4.5	Bolela molaetsa wa thothokiso ena.	(2)
4.6	Tsenkolla tshebediso ya lentswelekgohledi 'hlwahlraelaka' le molathothokisong wa 17.	(3)
		[10]

MMOHO LE

POTSO YA 5: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**THOTHOKISO EO O SA E RUTWANG**

O TLAMEHA ho araba potso ena.

Bala qotso ena ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse tla e latela.

RATO LEO – TM Lekitlane

1	Mona lefatsheng nna nkile ka rata motho,
2	Hara dikgarebe ka shwela e soothwana kgarebe,
3	Kgarebe ya nkgahla banna ke sa e tsebe,
4	Ke sa nnga lebese, tabeng tseo ke sa le lesea.
5	Rato la mpherekanya nna ka ba otseotse,
6	La mphetola tseketsake ke le motho hara batho,
7	Ka sekgahla la nkgahlela nna ke le kgalala,
8	Modikwadikwane fatshe wa polanya qhetseke ba ntimella.
9	Ena kgarebe ke e jwang banna mpoelleng,
10	Kgarebe ya ho nkgapa nakaladi ke ja wa kebolelwa?
11	Nna poropotlwana tabeng tseo ke ne ke tla kena hamorao,
12	Ke kene ke tiile mooko ha jwale ke sa rerekela mangole.
13	Rato leo le siile moferefere tebong ba pelo ya ka,
14	Le siile masupi, la siya metse e le dithako,
15	Rato leo ke la mohlolo ke rato la dinehellwa.
16	Le ntletse ka sekgahla la ntsokotsa sehloho!

5.1	Qolla lentswe le re bopelang phetapheto ya mantswe e tshekalletseng temathothokisong ya 1.	(1)
5.2	Hlalosa hore karaburetso e hlahang molathothokisong wa 2 e amana jwang le sehlooho sa thothokiso ena.	(2)
5.3	Bohlokwa ba mothofatso o molathothokisong wa 7 ke bofe?	(2)
5.4	Fana ka moelelo o otlohileng wa molathothokiso wa 4.	(1)
5.5	Ke sebetsa sefe sa bothothokisi se fumanwang molathothokisong wa 10?	(1)
5.6	Sehalo sa thothokiso ee se etsa hore o be le maikutlo afe?	(3)
		[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: PALE/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona karolong ena.

Kgetha mme o arabe potso E LE NNGWE feela, potso e telele ya moqoqo kapa ya dipotso tse kgutshwane.

HOPOLA: Ha o araba potso e telele ya moqoqo KAROLONG YA B, o tlameha ho araba dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA C.

PALE**POTSO 6: POTSO E TELELE YA MOQOQO****BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

Mapolesa a hiretswe ho tlisa botsitso ka hara setjhaba. Dumellana kapa o hanane le mohopolo ona.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 7: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA A

Kulo e ne e letsa molodi mokgubung wa bosiu, ka yona kgitla hantle. Dikebekwa di ne di tshoha difotle, di tsamaya di thunya diriti tsa tsona le dihlahlana. Kweta se ne se nyaroswa ke sefate ho rethetha, lehlaku ha le pheulwa ke moya. Ho ne ho nkgalefu hantle mohlang oo. A ema senna mora wa Molakolako, A re ha e le kajeno nkeke ka shwa, ho sa le hole moo ke habileng, a hopola hore o itse ho batubi ba hae, 'KE TLA KGUTLA' a e hopola eo tshepiso; 'KE TLA KGUTLA!'.

Tshepiso ke tshepiso. Tshepiso ha e entswe, ke tlameho hore e phethwe. Ho roba tshepiso ha se hantle. Ho molemo hore o se ke wa etsa ditshepiso ha o bona hore ho tla ba thata ho di phethisa. Ha o entse ditshepiso, o behile lebitso la hao paneng, mme ha o sa e phethise, o ka nna wa lahlehelwa ke lona. Tsietsi o entse tshepiso, mme le yena o ikutlwa a tlameha ho e phethisa, 'KE TLA KGUTLA'.

Matsatsing ana o nahana taba tse ngata. O lohotha le ditabanyana tsa bokamoso. Ebe bokamoso bo mo fuparetse eng? Ebe bophelo ba hae bo tla fella kae? Ebe ho tla ba jwang mohlang a fallang? Ebe o tla ba le molekane? Ofe?

Ramatlotlo o ne a ena le moradi e motle, e mosehlana ya bitswang Mohanuwa. Enwa Mohanuwa o ne a le motle, empa a sa di hadikela ho di ja. O ne a rekisa hona lebenkeleng la ntatae. Mohanuwa o ne a le makoko, a le mabifi. A kgarametsa batho ha ba tlo reka lebenkeleng. Ntatae o ne a mo kgalemme, a hlotswe. Mmae o ne a mo gekisa hobane o ne a tshaba hore o tla bolella ntatae ka titjhere yane e neng e hlola e mo etela ha a ile dikopanong tsa borakgweba.

20

- 7.1 Hlalosa se neng se etsahala temeng e ka hodimo. (2)
- 7.2 Ke hobaneng ha Tsietsi a ne a phetapheta mantswe ana: 'Ke tla kgutla'? (2)
- 7.3 Bolela tshepiso eo Tsietsi a neng a bua ka yona temeng e ka hodimo. (1)
- 7.4 Bolela taba E LE NNGWE e neng e ngongorehisa Tsietsi ka bokamoso ba hae. (1)
- 7.5 Ntwa ya Tsietsi le Kotsi e ne e bakwa ke eng? (1)
- 7.6 Bontsha kamoo sehalo sa mongodi mantsweng a latelang se lebisitseng mothinyeng o sa lebellwang kateng.
- Kamehla ha Tsietsi a tadima Motsamai, pelo ya hae e ne e lobeblana. O ne a tlallwa ke thabo e kopaneng le maswabi. (2)
- 7.7 Sekaseka ka tshetshefo sepheo sa mongodi sa ho etsa hore Tseleng e le mooki a tsamaye le Tsietsi wa motshwaruwa. (3)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA B

Tsietsi kajeno o menahanong e tebileng. O fumane melaetsa e mengata matsatsing ana. Ho utlwahala hore Kotsi o phethotswe ke koloi, a ba a ikela boyabatho. Ho thwe kgwedi tse tharo kamorao moo, Tsekiso ke ha a bolawa ke dikebekwa tse ding ntlong ya thitelo. Ho thwe Mamasolomane o setse le Ditaba. Tsietsi o ile a batla a tsieleha hore na jwale Ditaba enwa ke mang. Ha utlwahala hore Ditaba ke mora wa ho fela wa yena Mamasolomane ba neng ba mo kumela ditaba tsena ba re ho ne ho ile ha eba moreareanyana, hobane ho ne ho bile le menyenyetsi ya hore Ditaba ke mora wa moruti Moshebi. 5

Taba ena e makaditse Tsietsi haholwanyane. Athe bophelo ke ntho e jwang? O hopola kamoo a neng a rata moruti Moshebi kateng. Banna! 10

Empa kajeno ha se nako ya ho nahana ka tseo, kapa ho touta ka ntho tsa kgale. E, lena ke le leng hara matsatsi.

Nako jwale ke hora ya borobedi. Ke nako ya ho tloha. Tsietsi le Thipane ba tswa ka sekuguku kamoo ba tlwaetseng kateng. Ba ithatika ka motero, ba kena tseleng. Ba emisa tekesi, ba palama. Ya jajametsa. Kaekae ba theoha. Ba fumana koloi e eme moo ka nako eo. Ha ba tsebe monga yona, empa ba ne ba tseba hore e tla moo ka eo nako. Ba e kgwatha ka moo ba tsebang, ya duma. Ya kena tseleng. Ka ho panya ha leihlo ba be ba se ba potetse ka sekgutlo. Ya jajametsa koloi e talana, ya e dumela tsela. 15

- 7.8 Bolela hore Ditaba enwa eo ho buuwang ka yena temeng ke mora wa mang? (1)
- 7.9 Taba ya ho tswalwa ha Ditaba e hopotsa Tsietsi morao ketsahalong efe sengolweng see? (2)
- 7.10 Dithupa tse ileng tsa behwa ke Tsietsi ka mora ntwana e kgolo ya morung nahathote ke sesupo sa eng? (2)
- 7.11 Lefu la Tseleng le ama kgohlano jwang? (2)
- 7.12 Ketso ya nkgono Mantsoteng ya ho hlokomela Tsietsi, e mo hlahisa e le mophetwa ya jwang? (2)
- 7.13 Seabo sa mapolesa ke sefe paleng ee mpalebana le molapoloto? (2)
- 7.14 Ha o ne o le Kotsi, o tseba hore Ditaba ha se ngwana wa hao, o ne o tla rarolla qaka ee ka tsela e jwang? (2)
- [25]**

POTSO YA 8: POTSO E TELELE YA MOQOQO**DIEPOLLO – T Seema**

Mapolesa a hiretswe ho tlisa botsitso ka hara setjhaba. Dumellana kapa o hanane le mohopolo ona.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 9: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****DIEPOLLO – T Seema**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA C

'Nna ke Diepollo. Ke sebetsa sepetleleng sa mofumahadi Maseru. Mahanke eo ke o botsang ka yena ke titjhere sekolong sa temo Maseru.'

Ka bona sefahleho se phutholoha ha ke mmolella hore na Mahanke ke mo tsebella kae. Ngwanana ya holetseng mahaeng o a mmona, enwa yena e ne e se mofuta wa mona ho hang. O ne a tshwana le banana ba Maseru. Ha ke mo shebile ke ne ke sa bone ngwanana ya holetseng Peka, ho hang. 5

Le nna ha ke a mmolella ditaba kaofela. Ho jwalo, kgomo ha e ke e nya bolokwe kaofela. Hantlentle, Mahanke ke titjhere sekolong sa temo. Kgwedinyaneng tsa ho feta re ile ra ya kopanong e neng e tshwaretswe ka sekolong sa temo le baoki ba bang ba bahlano. Mahanke e ne e le motsamaiisi wa *workshop* eo. 10

Ha kopano e fedile ra dula dijong tsa motsheare. Hang ha ke kena ka tlong ya ho jella mohlakomedi a tlohela baoki ba bang empa nna a ntshupisa moo ke tshwanetseng ho dula teng. E ne e le tafote e etseditsweng ho dula batho ba babedi, moo ke ntseng ke qamaka hore na ke mang ya tlo dula setulong se seng, ha kena mohlanka e molelele wa seema ka ditlhako, a kena a hata eka o ntse a kgethela leoto sebaka. Borikgwe motshetshe e le o kgaolang tshintshi lepheo, hempe a apere e pudutswana. Mohlankana eo e reng ha a bonya shome le we. O ne a tshwanelwa eo motho, diaparo tsena eka o bopelletswa le tsona. 15

- 9.1 Ke mang mophetwa eo Diepollo a buang le yena qalong ya qotsong ee? (1)
- 9.2 Bolela mohlankana eo ho buuwang ka yena qotsong ena. (1)
- 9.3 Akaretsa se neng se etsa hore Pontsho a qwaye batho bao a sa ba tsebeng. (2)
- 9.4 Hlalosa sehalo sa qotso ena. (2)

- 9.5 Ke eng e bontshang hore mohlankana o ne a kgahluwe ke Diepollo qotsong e ka hodimo? (1)
- 9.6 Na o dumellana le mohopolo o reng: Nkgono Motsokapere ke mophetwa ya tjhiti? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)
- 9.7 Mongodi o sebedisitse pheteletso ena '... motshetshe e le o kgaolang tshintshi lepheo ...' ka sepheo sefe? (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso/terama yohle.

TEMA YA D

Feela ka maswabi, ka bomadimabe mme wa bona o ne a na le dilemo tse pedi a hlokahele. Ke ne ke lebeletse hore ke tla kgaotsa leeto la ka mona, empa jwale ke moo. Batho bao ho tloha bongwaneng ke neng ke lora hore ke tla qetella ke ba tsebile, ke kopane le bona ba phela, ba iketse, ba felletse boyabatho. Ha o ne o le nna o ne o tla etsang? Nka nna ka o tshwarela ha o ka nahana hore esere ke dintho tse entsweng ka boomo, feela hore ke swetsehe. 5

Qalong ke tsebile ka ntate mme o tla dumellana le nna hore ho ne ho le bohloko. Ha ke batle ho potlaka hore ke etse qeto ya hore Mmaelena e ne e le yena mme. Ha ke hane ho ka etsahala hore e ne e le yena mme ya ntswalang. Phirimaneng ya tsatsi leo re ne re dutse tafoleng, e le nna, Matshediso, le Mmannabi le bashemane ba bona ba babedi. Matshediso o ne a re ngwathetse bohobe ka mokopu wa sekele. Ke tlameha ho tseba, ke fumane nnete ka motho ya nang le lesedinyana. Ho bua nnete nna ke ne ke se na lona, ho jwalo le ka Mmannabi, feela a botsa nna; 10

'Feela hobaneng?'

'Mmannabi le nna ke a ipotsa.' Ke Matshediso le yena a maketse. 'Nna ke hopola mohla o mpoellang hore ha ke tla rehwa lebitso la Matshediso, e ne e le hobane a tshedisehile ka ngwana wa hae ya kileng a mo siya ha habo.' 15

- 9.8 Diketsahalo tsa qotso ee di re hopotsa ketsahalo efe? (2)
- 9.9 Ditaba tsa qotso e ka hodimo di re fihlisa mothating ofe wa poloto? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 9.10 Ngwana eo Mmaelena a neng a mo siile ha habo ke mang? (1)
- 9.11 Bolela hore boteng ba mophetwa ya bitswang Moses, mohlankana wa Dikenkeng, bo thatafaditse bophelo ba Diepollo ka tsela e jwang. (2)
- 9.12 Na tlholo dingolweng e a hlaha paleng ee? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

- 9.13 Hlalosa kamoo Diepollo a ikentseng tshotso dinaleng kateng ha a ne a leka ho thusa motswalle. (2)
- 9.14 Sekaseka ka tshetshefo sepheo sa mongodi sa ho etsa hore Mahanke a nyalane le Diepollo. (3)
- [25]**

POTSO YA 10: POTSO E TELELE YA MOQOQO**MME – NP Maake**

Bontate ke ditshiya tsa malapa. Dumellana kapa o hanane le mohopolo ona.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 11: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****MME – NP Maake**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA E

Mmateboho ke enwa o ituletse tlong ya hae, o ntse a mametse marothodi a pula e ntseng e otl'a hodima marulelo, eka o ntse a bala rothodi le leng le le leng le nang. Pula jwale e se e qala ho na ka matla, ha a sa kgona ho bala marothodi, hobane e tsholoha eka ke metsi a qhalwang ka mopotjwana o moholohadi, o ka lekanang atla tsa madimohadi a kgale, a neng a feta batho, a sa lekane le a mehleng ya difaqane, a neng a ntse a itekanela le batho. Ha a ntse a dutse, a utlwa ho kokotwa monyako, mme a re, 'Kena mokgotsi' a realo a nahana hore motho ya kokotang ke Mmatakato, moahisane wa hae, eo a neng a mo lebelletse, ba tshwanetse ho ya reka masela toropong. Ha lemati le buleha, a bona ho kena motho osele, a etelelswe pele ke thoto. 5

'Kgotsong, mme,' ho dumedisa mosadi enwa ya kenang. 10

'Kgotsong, mme,' ho araba Mmateboho, a leka ho se bontshe hore o mo makalletse.

'Le tsohile, mme?' Ho botsa moeti, a bile a beha thoto ya hae fatshe. 'Re a tsoha, re ka utlwa lona,' ho araba Mmateboho, a maketse hoba o ne a sa lebella moeti. 'Le rona re tsohile, mme.'

Mme enwa o ne a le moholwanyana ho Mmateboho, ke a bona ka lemo tse ka bang 15 leshome kapa ho feta. Mmateboho yena e ne e sa le mosadi e motjha, ya batlang a fihla mashomeng a mane a dilemo. A tadima moeti enwa ka ho makala, etswe o ne a kolobile ke pula ena e nang.

- 11.1 Mme ha a tla fihla ha Mmateboho o ne a tswa hokae? (1)
- 11.2 Ke hobaneng mongodi a sebedisitse papiso polelong e latelang?
- 'hobane e tsholoha eka ke metsi a qhalwang ka mopotjwana o moholohadi' (2)
- 11.3 Ke hobaneng ha Mme a kgethile ho kena ha Mmateboho a sa kena baahisaneng ba Mmateboho? (1)
- 11.4 Ke hobaneng ha Mmateboho a ne a re 'kena mokgotsi' ha a utlwa ho kokotwa monyako? (1)

- 11.5 Na tlhoko dingolweng e fihlelletswe paleng ee? (2)
- 11.6 Sehlo se sebedisitsweng ke Mmateboho qotsong e ka hodimo ha a ne a bua le Mme se lebisitse ketsahalong efe? (2)
- 11.7 Sekaseka ka tshetshefo sepheo sa mongodi sa ho etsa hore Dikeledi a thole ka sepatjhe sa Thollo. (3)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA F

'Basadi! Bona ke batlile ke lebala ho ya bona Mme, o a tseba hore o kula jwang,' ke Mmateboho eo, ha ba ntse ba tshohla tsa bophelo le Mmatakato.

'O ntse a eya jwang na? Ke ne ke re ke tla botsa ha ke kena mona, jwale ke se ke lebetse ka baka la ho buela ruri.'

'O tshwarehile hampe haholo. Ha a sa kgona le ho ja matsatsing ana. Ke se ke tswa ho mo isa ngakeng makgetlokgetlo, empa ha e le ho kena sepetelele teng, o hana a tiile hore ha a batle ho ya robala teng,' ke Mmateboho eo. 5

Mmateboho o ne a se na mme. Mme enwa ho ntseng ho buuwa ka yena ke yane eo esaleng a ilo mo kopela tulo ha kgaitsediae, Lesole. Ho tloha mohlantse re mmonang a fihla ka thoto, e se e le kgwedi tse ngata, mohlomong tse seng di feta selemo kapa tse pedi, empa ka baka la hona hore re re re ntse re sa di bale, re ke ke ra ba le bonnete, ntle le ha e mong a ka re hopotsa tsona. O ne a fihle mona a se ntse a tshwerwe ke lefuba, mme la nna la ya la tota, ka baka la ho tshaba ho ya dingakeng, a ba a hanelletswe ke yena Mmateboho, a mo isa ngakeng. Dingaka di ile tsa laela hore a iswe sepetelele sa lefuba sa SANTA, Kgauteng, pela sepetelele sa Baragwanath, empa Mme, kamoo a neng a se a tsejwa ke batho bohle o ne a hana hehehe ho ya robatswa sepetelele. 10 15

- 11.8 Bolela lebaka le etsang hore Mmateboho a ilo kopela Mme bodulo ha Lesole? (1)
- 11.9 Ke hobaneng ha Mme a hana ho iswa sepetelele? (2)
- 11.10 Ketsahalo ya nakong eo Diseko a neng a fumana lengolo le dinepe mokotleng wa Mme e re hopotsa ketsahalo efe ya sengolwa see? (2)
- 11.11 Ho kula ha Mme ho bile le seabo sefe mabapi le molapoloto? (2)
- 11.12 Ketso ya hore Tsekiso a bonwe a tsamaya le kgarebe e nngwe e mo hlahisa e le mophetwa wa semelo se jwang? (2)
- 11.13 Bolela seabo sa Mme baahing ba Sebokeng. (2)
- 11.14 Na o bona e le ntho e nepahetseng ya hore Thollo a hane ho bona setopo sa Mme? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

[25]

POTSO YA 12: POTSO E TELELE YA MOQOQO**TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke**

Mapolesa a hiretswe ho tlisa botsitso ka hara setjhaba. Dumellana kapa o hanane le mohopolo ona.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 13: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA G

'Ha lemo sa bobedi se qala ke ne ke e na le tjelele e lekaneng ho ingodisetsa lengolo la BA yunivesithing ya Afrika Borwa, ke ntse ke sebetsa hona kontrakeng. Ka nna ka di fpanyetsa jwalo: motshehare ke peke, bosiu ke buka; motshehare ke peke, bosiu ke buka. Ke ne ke sa lakatse le bao ke sebetsang le bona ba ka tseba taba tsena. Le hore ke na le lengolo la botitjhere ba ne ba sa tsebe. E ne e le lekunutu la ka ke le mong. Ke ne ke tshaba hore mohlomong ba ka ntsheha hobane le nna ke ne ke se na bonnete ba seo ke neng ke se etsa. Ka lehlakoreng le leng ke tshaba hore ba ka tloha ba ntlhoya, mme bophelo ba ka bo sulafale. Ka hona ka itshebeletsa ka thata jwalo ka mang le mang. Feela mantswe a malome a ne a sa tlohe mohopolong wa ka. Ka hoo ka hla ka tshwara ka thata dithutong hoo ho tloha lemong sa bobedi ke ile ka fuwa basari. Ke yona e nthusitseng hore ngwahola ke amohela lengolo leo, moo dithuto tsa ka tsa sehlooho e bileng Mathematics le Economics. Le lona ke le amohetse ka poso hobane ke ne ke se na tjelele ya ho ikisa Tshwane dikapesong. Ka mora moo ka tholwa, mme ka romelwa mona Thabure.'

Tutudu o phethetse pale ya hae Dikgapane a kgeleletse dikeledi. Ha a bona hore eo o lla a sa kgaotse a ema; a mo kgella metsi.

- 13.1 Bolela hore Tutudu o ne a nka tjelele ya ho ingodisetsa lengolo la BA hokae? (2)
- 13.2 Ke mantswe afe ho tswa qotsong a re bolellang hore Tutudu o ne a sebetsa ka thata? (1)
- 13.3 Fana ka mabaka A MABEDI a neng a etsa hore Tutudu a se ke a phatlalatsa mangolo a hae a thuto ho basebetsimmoho le yena konterakeng. (2)
- 13.4 Bontsha kamoo lewa la bongodi la ho hetla morao le iponahatsang kateng qotsong e ka hodimo. (1)
- 13.5 Hlalosa kamoo ho tshwarwa ha baithuti nakong ya mohwanto ho lebisitseng hore ho be le tlholo dingolweng. (2)

- 13.6 Ke eng e ileng ya halefisa ntate Tselapedi nakong eo Tutudu a neng a tlilo kopela bana dibuka letsatsing la pele la ho bulwa ha dikolo? (2)
- 13.7 Sekaseka ka tshetshefo sepheo sa mongodi sa ho reha titjhere Mikaele lebitso la sekgowa empa Tutudu yena a mo rehile la Sesotho. (3)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA H

Letshweleng mane, le ha yena Tutudu a sa utlwa, e ne e ntse e le, 'Ke eo. Ho yena!' Motho ha a realo o leka ho sutuletsa ya pela hae pele, empa eo o a setlela; o bile o a araba, 'Ha o batla ho ya, ha o ikise keng? O no le siyo ha re shatjwa ke mapolesa.' O realo a bile a tjetjhella morao le ho feta e le pontsho ya hore ho hang ha a morerong wa ho ikenya tshotso dinaleng. Ba bang motho o thalatsa a sa tswa thalatsa, e le ho nnetefatsa hore ha mapolesa a ikakgela ka hara bona e tla ba yena wa pele wa ho tshola tlhako morong. Monna ha a bone habedi. 5

Pina yona ya nna ya tswela pele hona moo ka ntle ho heke ya sekolo. E ne e hulwa ka pele ke yena Thabang, mme e sekenwa ke Motsamai le ha a ne a hlile a binela thokwana mane. Thabang o ne a ntse a rwetse kepisi ya hae, a e shebisitse morao. A apere sekipa se mengolongolo e bontshang boitseko, mme le borikgwe e le ba bokathe e tsamaileng e tabolwa ka boomo. Boholo ba baithuti le bona bo ne bo sa apara yunifomo, ha e se ba sehlotshwana feela, ba akgang Ntefeleng le lequlwana la hae. Ngwana batho o ne a rapela hore moferefere ona o fele hobane o mo sitisa ho phetha thomo ya pelo ya hae. Mollo o o thehile, leha ho bonahala eka dibeso di metsi. 15

- 13.8 Bolela ketsahalo E LE NNGWE e hlahang qotsong e nyallanang le maele ana:
'Monna ha a bone habedi.' (1)
- 13.9 Hobaneng ha mongodi a entse hore Dimama a hane ho kolotisa boThebe jwala? (2)
- 13.10 Bolela dintho TSE PEDI tse re bontshang hore baithuti ba ne ba sa ikemisetsa ho ya sekolong? (2)
- 13.11 Ho emella morao ha Motsamai ho mo hlahisa e le mophetwa wa semelo se jwang? Hlalosa. (2)
- 13.12 Seabo sa mapolesa ke sefe ntshetsopeleng ya pale ee? (2)
- 13.13 Na o bona e le geto e ntle ya hore Ntefeleng a ye sekolong kamora ho fumanwa a robetse dikobong tsa Tutudu? (3)

[25]

KAPA

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

Araba potso E LE NNGWE feela ho sengolwa sa bohohoholo.

POTSO YA 14: POTSO E TELELE YA MOQOQO**KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**

Mosotho o re: 'Ngwana mahana ho jwetswa o bonwa ka dikgapha.' Dumellana kapa o hanane le maele ana o ipapisitse le diketsahalo tsa tshomo ya 'Kgubetswana le Talane'.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 15: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa dithoko tsa seboko.

TEMA YA I**MASOPHA**

- 1 Kgomo ya ntlo ya marumo, Seoli,
- 2 Phatshwana e mokaka!
- 3 E ohleleng kgwele, e kgaotse;
- 4 Bahami ba yona ba ntse ba lla,
- 5 Ka boLetlala ka boMaketekete!
- 6 Phatshwana ya ina seretse maling,
- 7 Ya se re kgai ka tlhako ya morao,
- 8 Ya re lepe di kgaohe mefenyane,
- 9 Kgomo e mathe e pepile namane,
- 10 Motho a mathe a pepile ngwana!
- 11 Motlejwa ho lona Lioli ke mang?
- 12 Motlejwa ke Mmamatereasaka,
- 13 Wa materea e kgwadi, e tolodi,
- 14 Sethole sa mosadi e mokgunwana,
- 15 Ngwana mosadi wa kgwele a mamela,
- 16 A utlwa ha ho latolelwa Bakoena
- 17 Mohla dikgomo di nkuwang Botha Bothe,
- 18 Kgomo tsa kgutsanyana ya boMohato
- 19 Le no di ja le di siya masapo,
- 20 Mohla a hlolang o ya di batla.
- 21 Sa hlaha ka pelo mpeta
- 22 Seoli sa boNthe le Mahlape.
- 23 Ntsu e kene meraka ya Bakhothu,
- 24 Ya kena ya Bakhothu le Baropoli,
- 25 Ya re Morwa a tlo bolawa kwano!

26	Mofihlamedi wa lona, wa Matsitsa,
27	O fihlametse maqheku a mo seba.
28	Ba re kajeno ho hlahile Mapate:
29	A patahanya masohana,
30	A hlaba batho ka rumo le le leng!

- 15.1 Fana ka lebitso la lebotho la Morena Masopha. (1)
- 15.2 Hobaneng ha 'Phatshwana e mokaka' e ne e ohlelwa kgwele? (2)
- 15.3 Qolla molathoko o hlalosang hore Morena Masopha o ne a kgetha ho lwana ho e na le ho inehela. (1)
- 15.4 Hlalosa seabo sa tshwantshiso e melathokong ya 11 le 12. (2)
- 15.5 Bolela morabe O LE MONG feela o kileng wa hlaselwa ke Morena Masopha. (1)
- 15.6 Ke eng e neng e etsa hore Morena Masopha a hlasele merabe e meng? (1)
- 15.7 Fana ka moelelo o otlohileng wa 'Mohla dikgomo di nkuwang Botha Bothe'. (1)
- 15.8 Hlwaya A LE MONG wa bana babo Morena Masopha. (1)
- 15.9 Ditaba tse qotsitsweng di hlalosa Morena Masopha e le mophetwa wa semelo se jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 15.10 Sepheo sa sejura se fumanwang molathokong wa 26 ke sefe? (2)
- 15.11 Ho ya ka wena, na ho nepahetse hore motho a be leqophe ka tsela eo Masopha a neng a le ka yona? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (3)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA J

PEPETUKU LE RAMANO

Ba re e ne e le monna e mong ya neng a e na le leruo le lengata la diphoofolo tsa mefuta. Lebitso la monna enwa e ne e le Pepetuku. Hara diphoofolo tsohle tseo a neng a di ruile, o ne a rata Tshwene le pere haholo. Tshwene ena eo a neng a e ruile, e ne e dula le yena ka tlong hobane yena o ne a se na mosadi le bana. Tshwene ena e ne e phela ka ha eka ke mora wa Pepetuku. 5

E ne e disa dikgomo tsa hae ebile e hlokomela tse ding tsa diphoofolo. E ne e mamela Pepetuku haholo, e hlile e phethisa ditaello tsohle tseo e neng e di utlwa ho tswa ho yena. Pere yona e ne e ratwa haholo hobane e ne e isa Pepetuku hohle moo a ratang ho fihla teng. Ka le leng la matsatsi Pepetuku a kula haholo mme a sitwa ke hore a iketsetse le ha e ka ba eng. 10

Yaba o roma Tshwene ena ya hae hore e mpe e ilo mmatlale moriana wa ho phekola hlooho, sefuba le mangole. Tshwene ya tsamaya hohle dikhemising, empa ya se ke ya fumana moriana o ka phekolang monga hae. Monga yona yaba o neha tjelete ya ho reka tekete ya terene e mpe e mo tlele moriana ho la Gauteng. Yaba Pepetuku o kadima Tshwene ya hae borikgwe le katiba e ntle. Ya tsamaya, ya tsamaya ho leba seteisheneng. Ya reka tekete, ya feta balebedi mme ya tsorama polatefomong. 15

- 15.12 Qolla polelwana e nnetefatsang hore tema e ka hodimo ke tshomo. (1)
- 15.13 Tshwene o ne a ilo etsa eng Gauteng? (1)
- 15.14 Hobaneng Pepetuku a ne a rwsa dikgomo diborele tse tala? (2)
- 15.15 Tshwene o hlaisitswe e le mophetwa wa mofuta o jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 15.16 Na diketsahalo tsa tshomo ee di a kgolweha? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- [25]**

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona feela karolong ena.

Ha o arabile potso ya moqoqo KAROLONG YA B, araba dipotso tse kgutshwane karolong ena. Ha o arabile dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA B, jwale araba ya moqoqo.

POTSO YA 16: POTSO E TELELE YA MOQOQO

SEYALEMOYA – RH Moeketsi

'HA LE THAKGISWE' – M Leduma

'Banna, athe ho nanarela motho ho tjee! Ha ke a tshoha le kgale', Tshohla puo ena ya Kotopi e bontshang bohlokwa ba ho mamela letswalo la hao ha o le motho.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]

POTSO YA 17: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

SEYALEMOYA – RH Moeketsi

'SEKGOBO SA TSHIFANALEHATA' – RH Moeketsi

Bala qotso ena e latelang ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa terama yohle.

TEMA YA K

(E ntse e le ka bona bosiu boo. Ke hona kwana dikgohlong mme Tholang o ntse a tsamaya moo ho hlileng ho tshabeha teng.)

THOLANG:	Ke tsamaile tsela e telele, ke sa fihle moo ke yang ... E, lapeng leso moo ke leng ngwana a le mong feela. Helang! Kganya ke yane moo e panyapanyang teng! Ebe ke ha mang? Ke ilo kena teng, ke be ke kope boroko. Mehlolo ka nnete, pina ena ya ka e hana ho tloha molomong:	5
	'Ke ya haeso ke ilo kopana, Ke kopane le ntate Mokeo, Ke kopane le mme Mmanthako. Moya ona o a ntsukutla. Kajeno ke a hlwahlwaela, Ke qabane le ntate Mokeo. Badimo ba ka, nthuseng, Moya wa ka o kokobebe...'	10
	E, ke fihlile jwale ... empa ho a tshabeha mona ... ekaba ke sefeng sona sebaka see ... ke utlwa meriri ya ka e baleha ... Ke motho ya emeng mane ... Kapa mahlo ana a ka a a nthetsa.	15

- 17.1 Boipuiso bo hlahang temeng ee bo sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
- 17.2 Bolela phapano ya maikutlo e bonahalang dipakeng tsa Mokeo le Mmanthako ka lefu le tshwereng moradi wa bona. (2)
- 17.3 Tharollo ya kgang e renang lelapeng la Mokeo e fihlellwa jwang? (2)
- 17.4 Ke eng e neng e etsa hore Tholang a tsamaye le masiu hakaale? (1)
- 17.5 Pina e binwang ke Tholang e supa eng? (2)
- 17.6 Tholang ke mofuta ofe wa sebakadi? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso/terama yohle.

TEMA YA L

MMANTHAKO:	Feela ke utlwa ke tsamaya ke sehwa ke letswalo ha ke ntse ke qamaka baka sena ...	
MOKEO:	Shshs ... butle ke eo a tla, o tlohele ho sehwa ke mala tjena Mmanthako ... O se o kgutlile na sebata se seholo?	
RAMANAKA:	Ke se ke lokile nna ka tsa ka. Hana le re le bomang, le tswa kae, re tle re tsebe ho tswela pele ka taba tseo ke nahanang hore le tlele ka tsona?	5
MOKEO:	Nna ke Mokeo ntate Ramanaka, mme enwa ke mofumahadi wa ka Mmanthako. Re tlele ka tsietsi ntate ha re le tjena.	
RAMANAKA:	Ke ne ke itse ke tla le neha mokotla ona wa ka le ke le di lahle fatshe, empa ke bona molemo e le hore ke le bolelle taba feela, ke sa lobe letho, ebang le ntumella.	10
MOKEO:	Tswela pele ntate hobane e ne e le ho tla itjheba. Kapa ke reng Mmanthako?	

- 17.7 Letswalo le sehang Mmanthako le bidietsa eng? (1)
- 17.8 Hobaneng ha Mokeo a sotha ditaba tsa Mmanthako tsa ho sehwa ke letswalo? (2)
- 17.9 Mokeo le Mmanthako ba behwa ke eng ha Ramanaka? (1)
- 17.10 Ke eng e ka sitisang tshwantshiso ena ho bapaleha sebayeng? (1)
- 17.11 Ramanaka ke sebakadi sa semelo se jwang? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)

- 17.12 Ketso ya hore Ramanaka a nwese Tholang moriana, e re tjebela pele
ketsahalong efe kahara buka? (2)
- 17.13 Ebe diketsahalo tsa terama ee di dumellana le sehlooho sa yona? (2)
- 17.14 Sekaseka ka tshetshefo tshebetso ya dingaka tsa setso o ikamahantse le
ditaba tsa buka. (3)
- [25]**

POTSO YA 18: POTSO E TELELE YA MOQOQO**HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

'Ho tjhaha ke se ke tla tjhaha. Empa leha ho le jwalo ke utlwa ke ena le letswalo ha e le mona ke lokela ho ya hae.' Tshohla puo ena ya Molefi e bontshang bohlokwa ba ho mamela letswalo la hao ha o le motho.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 19: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

Bala qotso ena ka tlhoko ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso yohle.

TEMA YA M

MOLEFI:	Banna ba heso nna le Jwalane re qadile hantle hampe nakong eo re neng re qala ho ratana. Nakong ela eo ke neng ke tllilo le tsebisa yena, e ne e se e le kgajana ke ratana le yena. Ka nako eo ho ne ho se na letsatsi le fetang a sa ntetsetse mohala. Ka nako e nngwe o ne a ntetsetsa mohala makgetlo a ka fetang bobedi ka letsatsi. Lekgetlo le leng le le leng leo a neng a ntetsetsa ka lona, o ne a sa phetse ho bolela kamoo a nthatang le kamoo a ntlholohetsweng kateng. Empa hona jwale tjena mehala eo ha e sa kena ho hang. Ha ke mo letseditse o tla utlwa a re o <i>bisi</i> , ke behe mohala fatshe o tla ntetsetsa. Ke tla ema jwalo ho fihlela re ba re tjhaya ho se mohala o kenang. Ha ka le hlahlamang ke mmotsa hore na ha a letsa keng; o tla utlwa a mpoella hore yena o ile a iteballa. Taba e mmakatsang ke hore ha nka ka tshwana ke buile le yena mohaleng, ha a sa qoqa jwalo ka pele. Hommeng Jwalane ke motho ya qoqang, ya bileng a nang le boswaswi.	5 10 15
RAMAFOTHOLE:	Na nka botsa Molefi?	
MOLEFI:	E, o ka botsa hobane ha nka ka hana ha o mpotsa hona jwale o ka tshwana o lebala seo o neng o lakaditse ho se botsa. Etswe ditaba di ngata tseo ke batlang ho le bolella tsona ka Jwalane hona kajeno lena.	20

- 19.1 Ka tsebo ya hao ya buka, phetoho eo Molefi a buang ka yona qotsong ee e bakwa ke eng? (1)
- 19.2 Potso ena, 'Na nka botsa Molefi?' na ehlile e botswa ho tswa boteng ba pelo? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 19.3 Qolla phetoho E LE NNGWE eo Molefi a llang ka yona mabapi le Jwalane. (1)

- 19.4 Ngongoreho ee ya Molefi e re lebisa ketsahalang efe tshwantshisong ee? (2)
- 19.5 Bolela mothusi wa Mapetla ya sa hlaheng temeng e ka hodimo. (1)
- 19.6 Molefi ke mofuta ofe wa sebakadi? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 19.7 Bolela dintho TSE PEDI tse ka sitisang tshwantshiso ena hore e bapallwe sebayeng. (2)
- 19.8 Maikutlo a mongodi ke afe mabapi le bokreste ba Pitso le Molefi? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso yohle.

TEMA YA N

MOJABENG:	Ha re ye. Aubuti o se a besitse dikgopo tsa nku ya kwae ya ngwetsi ya hao. Ke hlile ke tlilo o lata hobane jwale nako ya ho mo fa e fihlile. O ntse o re diaparo tsa ngwetsi ya hao di o fedisa pelo ha di etsa eng?	
PITSO:	Hao, Mojabeng, wena o lebala kapele hakaakang! O se o lebetse hore mohlang re neng re tswa ha Thebe nakong ela eo re neng re tswa kopa mohope wa metsi ke ne ke o bolelle kamoo moteno wa hae o leng mobe kateng?	5
MOJABENG:	Na ebe? Eseng o lebetse? Nna ke tseba motho eo o neng o lla ka moteno wa hae e le molotsana yane wa ngwanana.	10
PITSO:	Molotsana wa ngwanana jwale ke ofe?	
MOJABENG:	Helang, ha ke bolele yena Jwalane?	
PITSO:	E, le moo tjhee o ntse o bolela. Empa le moaparo wa Morongwe ke ne ke hlola ke lla ka wona. Na o tla mpoella hore o se o lebetse ha ke ne ke hlola ke o bolella hore Morongwe o apara mese e mekgutshwane e bileng e bonaletsang? Na o tla mpoella hore o se o lebetse ha ke ne ke re ka nako e nngwe re ne re ye re mo fumane a tenne borikgwe bo bokgutshwane, boo o neng o tla fumana bo hlahisitse diforo tse ka mora mangole le menyama? Kana jwale Morongwe e se e le ngwetsi ya hao, jwale lesepa leholo e se e tla ba la melata, ha la monga motse e tla ba kotokwana.	15
		20

- 19.9 Ke mang ya tlileng ho fuwa kwae temeng e ka hodimo? (1)
- 19.10 Taba ya hore Mojabeng a re Jwalane ke molotsana temeng ee, e bopa tomatso ka tsela efe? (2)

- 19.11 Hlalosa tshebediso ya maele a hlahang qetellong ya qotso e ka hodimo. (2)
- 19.12 Ha o ne o le Molefi o ne o tla nka bohato bofe ha mohatsao a hana ho ikobela moetlo wa heno? Tshehetsa karabo ya hao. (3)
- 19.13 Toro ya Molefi e re tjobela pele ketsahalang efe tshwantshisong ena. (2)
- 19.14 Boipuiso ba Mapetla ha tshwantshiso e qala, bo senola eng ka yena? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- [25]**

POTSO YA 20: POTSO E TELELE YA MOQOQO**LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba**

'Seipati, letswalo la ka le a nkgalema hore ho hloka botshepehi ho molekane wa ka ke sebe ka pela mahlo a Modimo.' Tshohla puo ena ya Naledi e bontshang bohlokwa ba ho mamela letswalo la hao ha o le motho.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 21: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso yohle.

TEMA YA O

NALEDI:	(O a bokolla) Na o tiisitse hore o ... Jooweee!!!	
MOHLOUWA:	(O sekisa meokgo) Moleko towe, o bolaetseng mosadi wa ka jwale? Mmabatho o kena ka dife jwale tabeng tsee?	
TSIETSI:	(O sheba Naledi) Ho ngodilwe ha thwe ke tla otlala bana ka lebaka la bokgopo ba batswadi ba bona. (O sheba Mohlouwa) Hape Sesotho se re ha e iphetetse ka e e hlabileng!! (O ba sheba ka la Kaine) Se setseng mothating wa jwale ke hore ke le reme dikotwana ka selepe sena.	5
THAPELO:	Feela, weso, ntho ena eo o batlang ho e etsa e tlo o kenya kgathatsong le ho feta.	10
TSIETSI:	Ke tena ke etsa tsena tsohle ka baka la Naledi le Mohlouwa. Mosadi enwa ke ne ke mo abetse pelo ya ka, mme yena a ikgethela ho mathakaka le banna ba dikgorane. Ke ile ka bona ka ho ba le mabenyanane a theko e boima hore mokgwa o teng. (O a kgaruma) Ke re kajeno lena e mong le e mong o lokela ho arabela melato ya hae.	15

- 21.1 Diketsahalo tsa qotso e ka hodimo di etsahalla sebakeng sefe? (1)
- 21.2 Ketso ya Naledi ya ho amohela karete ya Mohlouwa e lebisa ntlheng efe? (1)
- 21.3 Qotsa dipolelo TSE PEDI qotsong e ka hodimo tse re bopelang komelo. (2)
- 21.4 Bolela dintho TSE PEDI tseo Naledi a neng a se a di etsa ho bontsha hore ha a sa hlomphe monna wa hae. (2)
- 21.5 Qotso e ka hodimo e re fihlisa mothating ofe wa poloto? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)
- 21.6 Bolela ketsahalo E LE NNGWE e lebisitseng qwaketsanong e hlahang qotsong e ka hodimo. (2)

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa tshwantshiso yohle.

TEMA YA P

(Ho sa tswa na pula ya ditlwebelele motseng wa Kgotsong. Naledi o maphathaphathe ka motlotlwaneng wabo wa masenke. O a hlwekisa ekasitana le ho phumola metsi a pula a netseng ka ntlong.)

NALEDI: *(O tsielehile)* Basadi! Ka nnete ke qala ho bona pula e kanakana haesale ke tswalwa ke eba mokana. Ako bone feela kamoo metsi a phutletseng kateng ka tlong ka mona! Ebile ekare ke a baka bohale le ho feta ha ke a phumola tjena. Ke re ha ho phaposi le ha e ka ba nngwe feela e sa neleng kajeno lena. *(O tlhotlela lesela le metsi nkgong.)* Tjhe, ruri tsietsi e latella tshotleho ebile hape e hlaha mabaka a ntse a fokola. *(O opa diatla.)* Ke hore pula ena e nele metsotswana e seng mekaenyana feela, empa tshenyo ya teng ke ena e kekeng ya ba ya lekanngwa le kgale! Le jwale ke hona ke dumelang hore pula ke mahlopha-a-senya. Ka mehla re dula re kopa Ramasedi hore a re romelle marothodi, empa le teng ha a se a tlile re boela re lla sa mmokotsane, re ngongoreha kamoo e re siyang re le maqakabetsing kateng. Ha e le rona mafutsana ha ke sa bua, e re siya re le tebetebeng ena e haesale; ke tjho re se na le lona la ho phoka boduma!

- 21.7 Hobaneng ha Naledi a opa diatla qotsong e ka hodimo? (2)
- 21.8 Lewa la boipuiso qotsong e ka hodimo le sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
- 21.9 Maele ana, 'tsietsi e latella tshotleho' a amana jwang le ditaba tsa tshwantshiso ee? (2)
- 21.10 Ke eng e ka sitisang tshwantshiso ee ho bapaleha sebayeng? Bolela dintho TSE PEDI. (2)
- 21.11 Hlalosa semelo sa Seipati. (2)
- 21.12 Sekaseka sepheo sa mongodi sa ho etsa hore Tsietsi a se fumantshwe ntlo ya RDP kapele. (3)
- 21.13 Na o bona ketso ya Tsietsi ya ho bolaya bana ba hae e le e nepahetseng? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80